

Presentasjonsrunde av kulturminneplan for Sortland 2020-2030

Tirsdag 7. april ble Kulturminneplanen for Sortland 2020-2030 presentert gjennom en video på Kulturfabrikkens nettsider. Mona Dahl, assisterende direktør i Kulturfabrikken og historiker Åsa Elstad stod for presentasjonen. Under følger en skriftlig gjengivelse av Dahls og Elstads muntlige innlegg.

MONA DAHL:

Velkommen til presentasjon av Kulturminneplan for Sortland 2020-2030.

Presentasjonen i dag gjennomføres av historiker Åsa Elstad, som har vært engasjert for å utarbeide den kulturhistoriske oversikten og planforslaget i kulturminneplanen, og undertegnede Mona Dahl, ansatt i Kulturfabrikken Sortland KF, som for øvrig er den kommunale kulturenheten i Sortland kommune

Både Riksantikvaren og Nordland fylkeskommune har oppfordret kommunene til å utarbeide kulturminneplaner. Riksantikvaren har gitt økonomisk støtte, og Nordland fylkeskommune og Sametinget har bidratt faglig.

Sortland kommunestyre har gjennom planstrategi for perioden 2017-2019 vedtatt at Sortland skal utarbeide en kulturminneplan. I februar 2017 bestemte formannskapet at denne planen skulle omhandle kulturminner som ikke har et formelt vern fra før, og dette er bakgrunnen for at bygg og bygningsmiljø er prioritert i Sortland kommunes første kulturminneplan. En slik plan vil være viktig for kommunens planarbeid og øvrig virksomhet, og også være et godt verktøy for å forvalte kulturminnene i Sortland kommune. Den gir samtidig forutsigbarhet for blant annet eiere av verna kulturminner, og ikke minst kan planen bidra til muligheter for økt kunnskap om og verdiskaping i lokalsamfunnene i vår kommune.

Høringsutkastet til kulturminneplanen har vært fremmet i Styret for Kulturfabrikken KF og Sortland formannskap, og formannskapet vedtok 27. februar å legge planen ut til offentlig ettersyn. Planen er utarbeidet som en kommunedelplan, noe som innebærer at det skal

gjennomføres en høring, og at høringsperioden skal strekke seg over minst 6 uker. Fristen for å komme med uttalelser er satt til 20. april.

Vi hadde opprinnelig annonsert med høringsmøte på Kulturfabrikken onsdag 25.mars. På grunn av situasjonen som følge av korona-viruset og pålegg om stenging av Kulturfabrikken, velger vi i stedet å presentere planforslaget på våre nettsider, for å gi et nærmere innblikk i planforslag. Hele planen ligger på Kulturfabrikkens og Sortland kommunes hjemmesider. I tillegg oppfordrer jeg de som har spørsmål utover det som vi presenterer her, om å ta kontakt via e-post. Viktig informasjon med adresser finner du på slutten av presentasjonen her.

Arbeidet med kulturminneplanen har vært gjennomført av ei prosjektgruppe bestående av representanter fra Sortland Historielag, Museum Nord, Sortland Museum, Sortland kommune og fra Kulturfabrikken Sortland KF, som også har hatt ansvaret for koordinering av planprosessen. Hele prosjektgruppa har bidratt til innholdet i planprosessen. Historiker Åsa Elstad og arkitekt Gøril Lilleng har vært engasjert og bidratt kulturminne- og arkitektfaglig i arbeidet.

Det har også vært gjennomført en rekke bygdemøter underveis, og deltakerne på møtene har gitt viktig lokalhistorisk informasjon som grunnlag for forslaget her, og jeg vil si tusen takk til dere alle som har bidratt underveis.

I siste del av presentasjonen vil jeg si noe om hva det innebærer at bygg og bygningsmiljø blir vernet.

Da overlater jeg ordet til Åsa Elstad, som skal presentere den kulturhistoriske oversikten i planen og forslaget til vern av bygg og bygningsmiljø.

ÅSA ELSTAD:

Den kulturhistoriske oversikta er ment å skulle danne bakteppe for planforslaget. Det er en tekst på 5 sider, fra side 12 i planforslaget. Vi håper også at denne teksten kan være utgangspunkt for dem som ønsker å formidle Sortlandshistoria til andre, ikke minst barn og unge. Teksten er bygd opp kronologisk, og for å få sammenheng i framstillinga er det her nevnt en del kulturminner som ikke er omtalt i planforslaget

Planforslaget

I tillegg til at dette er et forslag om vern av bygninger, tar planforslaget for seg alle bygningene i kommunen som allerede er verna eller freda. Det er gjort for å gi leseren oversikt. I planforslaget er det markert ved at navnet på bygninga som har vern er understreka, mens de nye forslagene er **utheva**.

Til daglig blir ofte begrepa fredning og vern brukt om hverandre, men i denne sammenhengen er det viktig å skille mellom dem.

Fredning er det strengeste vernet vi har her i landet, det er statlig, forvalta av Riksantikvaren. Fjerning eller endringer av slike kulturminner er strengt regulert og kan være straffbart. Det er ulike typer kulturminner som er fredet.

For det første gjelder det alle kulturminner fra før 1536. Det er gjerne det vi kaller arkeologiske kulturminne som gravrøyser, hustufter og lignende. Vi har mange av dem i Sortland, men fordi disse har automatisk vern, er bare noen av dem nevnt i planen. Den andre gruppa er samiske kulturminner eldre enn 100 år. De bygningene i Sortland som kommer i denne gruppa, er nevnt i planen. De er registrert av Sametinget.

Den tredje gruppa er vedtaksfredete kulturminner, som omfatter nasjonalt eller regionalt viktige kulturminner. I Sortland har vi ett slikt, nemlig Sortland rådhus (I). I tillegg har Riksantikvaren listeført kirker som ikke kan endres uten i dialog med antikvariske styresmakter.

Vern etter kommunale planer er mindre strengt, og gjelder kulturminner som er viktige for den lokale historia. For bygninger omfatter det bare eksteriøret.

Kulturminneklynger og tema

Planforslaget har organisert de foreslått verna bygningene etter to ulike hovedkriterier. Det ene er kulturhistoriske klynger, det vil si geografiske områder med kulturminner som viser historiske sammenhenger, enten som ei utvikling over tid eller sammenhenger innenfor same periode.

Vi har valgt ut fem klynger: Sortland sentrum/ by, Jennestad/Breivika, Kjerringnes, Sigerfjord og Blokken. Innenfor disse klyngene har vi pekt både på kulturminner som alt er verna og på bygninger som vi mener bør vernes. De sistnevnte er følgende:

Sortland sentrum: Kirkespiret ved Minnelunden, kirkestua på Minnelunden, kaptein Ellingsen-gården, Tribunen, Ellingsens leiegård (Odd Fellow-bygget) og Sortland gymnas. I tillegg kommer bygninger som alt er freda etter byplanen.

Jennestad/ Breivika: Ingen nye forslag. Her er fra før både automatisk freda kulturminner og vern gjennom reguleringsplan.

Kjerringnes: Eiendommen Elvebakken og klokkehuset på kirkegården på Dalsand.

Sigerfjorden: «Gården» (br.nr.1), eiendommen Viken, Lockerthuset, Melandgården og Lihallen kulturgård.

Blokken: Gladbrygga, vinsjehuset og kraftverket på verftet og Dalsbø.

Begrunnelsen for at disse bygningene foreslås verna framgår av planen.

Kulturminneklyngene Sortland sentrum og Sigerfjord kan illustrere de to ulike måtene slike klynger kan fortelle om historiske sammenhenger. For Sortland sentrum sin del har vi valgt å legge hovedvekta på utviklinga av tettstedet over tid, fra det eldste kulturminnet som er kirkespiret fra 1676 via ei rekke bygninger som viser utviklinga vidare framover til 1960-talet.

I Sigerfjorden er utvalget av bygninger som blir foreslått verna gjort med utgangspunkt i perioden fra 1890-tallet fram til ca. 1930, da Hindø Dampskipsselskab var hjørnesteinsbedrift i bygda. De foreslåtte bygningene representerer dermed både ulike sosiale lag og ulike virksomheter.

Det andre hovedkriteriet for forslag til vern, er at de foreslåtte bygningene representerer ulike **tema** i Sortlands historie. De følgende bygningene kommer i tillegg til andre, tidligere verna kulturminner.

Samiske kulturminner er særskilt nevnt i det politiske vedtaket om å etablere en kulturminneplan for Sortland. I tillegg til de samiske kulturminnene som er freda, forslås vern av den restaurerte gammen i Holmstaddalen, et naust på Mellomgården på Kvalsaukan, og Lund-huset ved grensa mellom Kjerringnes og Sigerfjord, der bl.a. den samiske avisa *Nourttanaste* blei trykt.

Jordbruk/ kombinasjonsbruk i kommunen er foreslått representert ved en eiendom i Spjutvika, en annen i Roksøya og stallene på Munningsletta fra den gang det var vanlig å ha fesjå der.

Fiske er representert ved en fiskerbondegård med nothus i Djupfjorden, Prøschbrygga i Sildpollen, Valsnesbrygga på Valsnes og den eldste delen av sildoljefabrikken i Husvika.

Regional / lokal byggeskikk er foreslått ivaretatt ved ei husmannsstue på Bø, et nordlandshus på Nord-Steiro og et tun med hus fra flere epoker på Steiro.

Det kulturelle og religiøse organisasjonslivet er representert ved Hognfjord frikirke. Planutkastet inneholder utfyllende informasjon om disse forslagene.

Det er mange grunner til å se på verneverdi som en ressurs. Ei bygning med verneverdi forteller ei historie om fortida. Å eie ei bygning er ikke bare ei privatsak, husene er vegger i det offentlige rommet vi alle bruker. Opplevelse og kunnskap om kulturminner vil kunne bidra til identitet og tilhørighet for dem som bor i kommunen, og verneverdige bygninger som er tilgjengelige for folk flest gir gjerne en ekstra stor opplevelse av kontakt med historia bygninga har hatt. Slike hus har ofte et økonomisk potensial for verdiskaping. Et verneverdig hus kan gi en ekstra attraksjonsverdi til virksomheten som drives der, slik vi her i kommunen blant annet har sett på Lihallen kulturgård, Jennestad handelssted og Kunstnerhuset. I ei tid der stadig flere er opptatt av ressursforvaltning og gjenbruk, er det også viktig å framheve bygninger som materielle ressurser som kan ha ei levetid langt over det en kanskje trodde ved første øyekast.

Mange bygninger har en sterk symbolverdi for befolkninga som lever på stedet. Slike bygninger er også viktige ressurser for å formidle historia til nye grupper, både besøkende fra nær og fjern og barn og unge som vokser opp i kommunen.

For dem som eier kulturminner, er det flere støtteordninger som gir tilskudd til vedlikehold. Kulturminnefondet gikk for eksempel nylig ut og oppfordra folk til å søke tilskudd. For søkerne vil det være en fordel, men ikke noe vilkår, at bygninga har lokalt vern i en kulturminneplan. Det har også vist seg at vernestatus kan gi bedre vilkår ved forsikringsoppgjør ved gjenoppbygging av verneverdige hus etter brann eller annen skade.

På feriereiser oppsøker en gjerne historiske bygninger og gamle bydeler for å få vite mer om området, og det gjør også mange av dem som besøker vår kommune. Gjennom kulturminneplanen og tidligere kommunedelplaner tar Sortland kommune vare på viktige bygninger og andre kulturminner og gjør det mulig for oss som bor her å finne spor av den felles historia.

MONA DAHL:

Utfordringer og forslag til retningslinjer

Som Åsa nevnte er det store forskjeller på om bygg og bygningsmiljø bli fredet av Riksantikvaren eller vedtatt vernet lokalt. Forslagene til vern i denne planen skal behandles av politikerne i Sortland, noe plan og bygningsloven gir mulighet til § 11-1 3. ledd, hvor ordlyden er følgende: «Det kan utarbeides kommunedelplan for bestemme områder, temaer eller virksomheter».

Innspillene i høringsprosessen vil også være en del av grunnlaget for det som til slutt blir innholdet i Kulturminneplanen for Sortland. Vi ber derfor om at eiere, lag og foreninger, næringsliv og andre som er opptatt av kulturminnevern om å engasjere seg og sende innspill til forslaget.

Mange spør hva det innebærer at bygg og bygningsmiljø nå kan bli vernet?

For eiere vil det normalt medføre ekstra kostnader når vernede bygg skal vedlikeholdes. Her kan bistand i å søke ekstern finansiering fra f.eks. Kulturminnefondet være med å gjøre arbeidet mindre krevende økonomisk.

Behov og ønske for utbygging eller ombygging kan komme i konflikt med byggets arkitektur og bygningsmessige kvaliteter. Her vil råd og veiledning fra fagmiljø med riktig kompetanse

kunne gi gode og funksjonelle løsninger. Det samme vil gjelde ved oppføring av bygg i tilknytning til vernede bygg og bygningsmiljø.

For nærmere informasjon om forslag til retningslinjer samt handlingsplan viser vi til presentasjonen og til plandokumentet.

PRESENTASJON SLUTT

Spørsmål du måtte ha sender du til Mona Dahl på e-post

mona@kulturfabrikkensortland.no

HØRINGSFRISTEN for innspill til planen er 20. april 2020, og innspillene sendes skriftlig på e-post til postmottak@kulturfabrikkensortland.no

Hele planutkastet er publisert på

- Sortland kommunes hjemmesider: <https://bit.ly/2xHgify>

- Hjemmesiden til Kulturfabrikken Sortland KF: <https://bit.ly/2wHnk1H>

PRESENTASJONEN blir publisert på Kulturfabrikkens Facebookside og nettside fra 7. april kl. 10 og blir tilgjengelig deretter.